

TOMASZ ZABOROWSKI

Uniwersytet Warszawski

**POLITYKA KSZTAŁTOWANIA
KONCENTRACJI OSADNICTWA.
PROPOZYCJA KONCEPTUALIZACJI
I INSTRUMENTALIZACJI NA PODSTAWIE
POLITYK PRZESTRZENNYCH ANGLII I NIEMIEC**

Abstract: Policy of Settlement Concentration. Proposition of Conceptualization and Instrumentalization on the Base on English and German Spatial Politics. For last 20 years, there have been irrational settlement concentration levels formed in Poland. This fact denotes that there is no rational and effective national planning policy in this field. Lack of comprehensive policies and effective implementation instruments is of distinctive importance for that domain. In this article a conceptualization and instrumentalization of settlement concentration planning policy, based on English and German planning policies and instruments, have been presented. Proposed policies and instruments concern settlement concentration phenomena at all territorial levels. They have been systemized on the basis of the settlement concentration's role in the spatial planning.

Key words: Containment, English planning policy, German planning policy, planning policy, settlement concentration, spatial planning, urban sprawl.

Wstęp

W Polsce obserwuje się procesy kształtowania nieracjonalnych stanów koncentracji osadnictwa, co wskazuje na brak racjonalnej i skutecznej polityki przestrzennej państwa w tym zakresie. Szczególnie istotnym mankamentem na tym polu jest brak całościowych koncepcji i skutecznych instrumentów wdrażania polityki przestrzennej. W prezentowanym opracowaniu zaproponowano konceptualizację oraz instrumentalizację polityki przestrzennej kształtowania koncentracji osadnictwa, opracowaną na podstawie koncepcji i instrumentów polityki przestrzennej Anglii i Niemiec. Proponowane koncepcje i instrumenty, odnoszące się do zjawisk koncentracji osadnictwa we wszystkich skalach terytorialnych, zostały usystematyzowane na podstawie znaczenia koncentracji osadnictwa w gospodarce i polityce przestrzennej.

1. Koncentracja osadnictwa jako stan i proces

Przyjmijmy, że *koncentracja osadnictwa* to stopień lub zmiana stopnia skupienia obiektów osadniczych [por. Kostrubiec, 1972; Zipser, Sławski, 1988]. Różnicując zasięg terytorialny pomiaru oraz dobierając odpowiednią do niego skalę rozpatrywanych obiektów osadniczych (np. budynek, miejscowość, aglomeracja), można określać stopień koncentracji osadnictwa we wszystkich skalach terytorialnych (np. lokalnej, wewnątrzregionalnej, regionalnej, ponadregionalnej). Pojęcie *koncentracji osadnictwa* może opisywać zarówno stan jak i jego zmianę, czyli proces – w zależności od swego charakteru – koncentracji lub dekoncentracji (rozpraszania) osadnictwa.

2. Uwarunkowania koncentracji osadnictwa w Polsce – procesy i polityka przestrzenna

Na obszarze Polski mamy do czynienia z nieoptymalizowanymi stanami koncentracji osadnictwa, wynikającymi m.in. z dominującego w bieżącym okresie historycznym wzorca rozwoju osadniczego, który można określić mianem *suburbialno-centrycznego*. Polega on na jednocześnie występujących procesach koncentracji osadnictwa w skali regionalnej i ponadregionalnej oraz rozpraszania osadnictwa w skali lokalnej. Koncentrację osadnictwa w skali ponadregionalnej powoduje migracja ludności i kapitału do najsilniejszych ekonomicznie regionów miejskich [por. Lisowski, Grochowski 2008, s. 240-241]. W skali lokalnej dominują procesy rozpraszania osadniczego, przejawiające się w postaci zjawisk sub- i eksurbanizacji, rozumianych jako rozwój osadniczy obszarów podmiejskich i wiejskich [por. Chmielewski 2001, s. 78-79].

Wyżej opisane procesy generują nieoptymalne stany koncentracji osadnictwa. Zarówno wysoki poziom koncentracji osadnictwa w skalach regionalnej i ponadregionalnej, jak i rozproszenie osadnictwa w skali lokalnej, poddawane są krytyce [Lorens 2003; Lisowski, Grochowski 2008]. Cechuje je bowiem niski poziom racjonalności ogólnospołecznej, rozpatrywanej we wszystkich aspektach: ekonomicznym, społecznym, kulturowym i ekologicznym [Gilg 2005, s. 151; Lendzion 2004, s. 21]. Polska polityka przestrzenna (dalej PP) w ciągu ostatnich 20 lat wykazuje na poruszanym polu daleko idącą słabość [Kowalewski *et al.* 2014, s. 5-21]. Instrumenty przewidziane w ustawach z lat 1994 i 2003, wraz z obowiązującą wykładnią sądowniczą przepisów prawnych, nie stanowią skutecznych narzędzi optymalizacji koncentracji osadnictwa [por. KPZK 2012, cel 6].

Prezentowane opracowanie zawiera propozycję konceptualizacji i instrumentalizacji PP w zakresie kształtowania koncentracji osadnictwa, sporządzoną na podstawie koncepcji i instrumentów PP Anglii i Niemiec, obowiązujących w latach 2005-2010. Ponadto, proponuje się systematyzację PP w danym zakresie, dokonaną na podstawie znaczenia koncentracji osadnictwa w gospodarce i polityce przestrzennej.

3. Proponowane koncepcje i instrumenty kształtowania koncentracji osadnictwa

Proponowaną koncepcją polityki przestrzennej, odpowiadającą za kształtowanie koncentracji osadnictwa we wszystkich skalach terytorialnych, jest koncepcja *policentrycznego rozwoju osadniczego*. Analogicznie do jej niemieckiej odpowiedniczki – koncepcji *decentralnej koncentracji* [*dezentrale Konzentration*] [ORA 1993, s. 6] – zakłada ona elastyczne sterowanie procesami koncentracji osadnictwa, zróżnicowane w zależności od skali terytorialnej. W skali regionalnej i ponadregionalnej dąży się do dekoncentracji osadnictwa, czego celem jest wytworzenie policentrycznych struktur osadniczych. Wspiera się rozwój ośrodków regionalnych i subregionalnych kosztem dalszej koncentracji ludności i kapitału w największych aglomeracjach [Motzkus 2002, s. 31-36]. W skali wewnątrzregionalnej dążeniem jest skupienie osadnictwa w zwartych miastach [Blotevogel 2002, s. 32].

Jako instrument wdrożeniowy koncepcji policentrycznego rozwoju osadniczego proponuje się koncepcję *systemu ośrodków centralnych* [niem. *Zentrale-Orte-Konzept*]. Cele tej koncepcji to wytworzenie rozbudowanej sieci dobrze rozwiniętych ośrodków centralnych oraz skupienie w nich rozwoju osadniczego [LHRD 2006, s.16; ROG 2.2.2-3]. Zdefiniowane cele żywotnie odpowiadają na problemy planowania przestrzennego w Polsce, które miasta niewojewódzkie skazuje na stopniową degradację, a jednocześnie nie potrafi skupiać aktywności osadniczej na wybranych, predestynowanych do tego terenach (por. KPZK 2012). Zadaniem opisanych dalej koncepcji jest skuteczne wdrożenie drugiego z wymienionych celów.

Koncepcja *zwartego miasta* stanowi reakcję na masowo występujące, niekorzystne zjawiska sub- i eksurbanizacji. Jej celem jest uzyskanie zwartych miast, tj. cechujących się wysokim poziomem koncentracji osadnictwa w skalach lokalnych. Koncepcja jest odpowiednikiem angielskiej koncepcji *compact city* [PPS 1 2005, 27(viii); PPS 3 2006, 47] oraz niemieckiej *kompakte und durchmischte Stadt* [BauGB 2005, 1a.2]. Realizacja koncepcji zwartego miasta wymaga skupienia rozwoju osadnictwa na obszarach miejskich. Aby to uczynić, proponuje się wdrożenie koncepcji *konsolidacji urbanistycznej*.

Koncepcja *konsolidacji urbanistycznej* zasadza się na podziale terytorium kraju na dwie przeciwstawne kategorie rozwoju przestrzennego: *obszary konsolidacji urbanistycznej* i *obszary konsolidacji ruralistycznej*, który odpowiada analogicznemu niemieckiemu podziałowi na tzw. *obszary wewnętrzne* i *zewnętrzne*. Zgodnie z założeniami niemieckiej koncepcji *rozwoju wewnętrznego* [*Innenentwicklung*], celem proponowanej koncepcji jest skupienie rozwoju osadniczego na predestynowanych do tego obszarach konsolidacji urbanistycznej, a przez to zahamowanie dalszej ekspansji osadnictwa na obszarach wiejskich, które powinny zostać przypisane do drugiej z proponowanych kategorii [BauGB 2005, 1a.2].

Instrumentem wdrożeniowym koncepcji konsolidacji urbanistycznej jest *zarządzanie zasobami terenowymi* [niem. *Flächenmanagement*] [LHRD 2006, s. 25].

Proponowany instrument stanowi reakcję planistyczną na tzw. *paradoks terenów budowlanych* [*Baulandparadox*] polegający na tym, że mimo istnienia w miastach dogodnych do zabudowy rezerw terenowych, samoistnie zachodzi ekspansja osadnicza na obszary pozamiejskie. Instrument obejmuje wiele narzędzi służących uwalnianiu zasobów niedoinwestowanych terenów miejskich, m.in.:

- tworzenie gminnych zasobów gruntowych,
- system informacji o terenach budowlanych,
- regulację stanu prawnego nieruchomości miejskich,
- wywłaszczanie problematycznych nieruchomości [por. Loehr, Wiechmann 2005, s. 315-322].

Pożądaną nakładką na koncepcję konsolidacji urbanistycznej może być angielska koncepcja *podejścia sekwencyjnego* [ang. *sequential approach*]. Ustala ona hierarchię priorytetów przeznaczania różnych terenów pod zabudowę [*PPS 6 2005*, 2.35, 2.44, 3.1]. Tereny uznane za najbardziej predestynowane do alokacji osadnictwa desygnowane są w pierwszej kolejności. Dopiero po ich wyczerpaniu uwalnia się tereny kolejne w hierarchii. Kryteriami przyznawania miejsca w hierarchii są: poziom powiązań przestrzennych oraz rodzaje transportu obsługującego tereny – preferencja lokalizacji zintegrowanych urbanistycznie i skomunikowanych środkami transportu zrównoważonego.

Uzyskane dzięki instrumentowi podejścia sekwencyjnego etapowanie rozwoju osadniczego jest niezbędnym warunkiem realizacji spójnych założeń urbanistycznych. Pożądane jest ponadto stworzenie dodatkowych, preferencyjnych warunków realizacji tego rodzaju inwestycji w miejscach uznanych za szczególnie celowe. Takie warunki stwarza niemiecki system planowania przestrzennego, zawierający tzw. *szczególne prawo urbanistyczne* [niem. *Besonderes Staedtebaurecht*]. Jest to zestaw specjalnych narzędzi planistycznych, służących m.in. usprawnieniu wdrażania polityki kształtowania koncentracji osadnictwa [por. Greiving 2005, s. 220-227]. Na obszarach uznanych w proponowanym systemie za *priorytetowe obszary konsolidacji urbanistycznej* dopuszcza się wyjątki od zwykłych, skomplikowanych procedur planistycznych oraz w mocniejszy sposób podporządkowuje się procesy inwestycyjne interesowi publicznemu. Proponuje się następujące narzędzia:

- program sanacji urbanistycznej [niem. *Staedtebauliche Sanierungsmaßnahmen*],
- program rewitalizacji urbanistycznej [niem. *Stadtumbaumaßnahmen* i *Staedtebauliche Maßnahmen der Sozialen Stadt*],
- program urbanizacji [niem. *Staedtebauliche Entwicklungsmaßnahmen*],
- nakazy urbanistyczne [niem. *Staedtebauliche Gebote*] [*BauGB 2005*, s. 136-179].

Opisany wyżej zestaw koncepcji i instrumentów kształtowania koncentracji osadnictwa w skalach wewnątrzregionalnych może stanowić receptę na występującą w Polsce nadpodaż terenów budowlanych, która uniemożliwia skuteczne planowanie przestrzenne. Szacuje się, że na terenach przeznaczonych pod mieszkalnictwo w studiach UKZP gmin mogłoby zamieszkać ok. 200 mln. osób [Kowalewski *et al.*

2014, s.5-7]. Przyzwolenie na rozpraszanie się zabudowy na wielkich obszarach hamuje rozwój pełnowartościowych miast, ale także nowe tereny ekspansji osadniczej w praktyce pozbawia szans na spójny i racjonalny rozwój.

Racjonalna polityka kształtowania koncentracji osadnictwa, oprócz koncepcji skupiających się na rozwoju osadnictwa, powinna obejmować koncepcje ochrony i rozwoju terenów otwartych. Były tego rodzaju istnieją w angielskiej i niemieckiej polityce przestrzennej. Koncepcją, która w sposób najbardziej całościowy z nich odpowiada problematyce koncentracji obiektów przestrzennych, jest niemiecka koncepcja *systemu terenów otwartych*. Zakłada ona stworzenie funkcjonalnie i przestrzennie powiązanego, wielkoskalowego, sprawnego ekologicznie systemu terenów otwartych [*Freiraumverbundsystem*] [LHRD 2006, s. 23; ROG 2008, 2.2.2]. Dla uzyskania spójności i rozległości systemu niezbędne jest odpowiednie sterowanie procesami koncentracji osadnictwa, którego najistotniejszym elementem jest minimalizacja ekspansji osadniczej na obszarach wiejskich [ROG 2008, 2.2.2]. W Polsce niezbędna wydaje się rekonstrukcja nieskutecznych pod tym kątem instrumentów terytorialnej ochrony przyrody, takich jak parki krajobrazowe, a także uzupełnienie sieci obszarów chronionych o pierścienie zielone wokół dużych miast.

Obszary podmiejskie, zwłaszcza miast dużych, są najbardziej narażone na nie zrównoważoną ekspansję osadniczą. Problem ten już w 1955 r. dostrzegli twórcy angielskiego systemu planowania przestrzennego, ustanawiając koncepcję *pierścieni zielonych* [*Green Belts*]. Zakłada ona tworzenie wokół dużych miast wielokilometrycznych pierścieni obszarów wiejskich o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych. Cele prewencyjne tej koncepcji obejmują ustrzeżenie obszarów podmiejskich przed ekspansją osadnictwa oraz zahamowanie wzrostu aglomeracji miejskich. Cele aprowizacyjne natomiast – zapewnienie funkcji przyrodniczych, tj. rekreacyjnych, ekologicznych i rolniczych [PPG 2 1995, 1.5-6]. W proponowanym systemie PP pierścienie zielone należy uznać za *priorytetowe obszary konsolidacji ruralistycznej*.

Istotnym elementem kompleksowej PP kształtowania koncentracji osadnictwa jest wykluczenie obszarów wiejskich, rozumianych dychotomicznie w stosunku do miast, ze zwykłego rozwoju osadniczego. Koncepcja zakłada ogólne uznanie obszarów wiejskich *sensu stricto* za obszary *konsolidacji ruralistycznej*. Wymaga to, wzorem polityk zachodnich, obecności skutecznych restrykcji prawnych wprowadzania funkcji osadniczych na te obszary [PPG 2 1995, 1.5; PPS 7 2004, 1(iv), 9(ii), 10, 20, 31; BauGB 2005, 35.1-6]. Tego typu restrykcje teoretycznie występują w polskim systemie planowania przestrzennego. Jednak, w skutek m.in. obowiązującej interpretacji sądowej przepisów, są nieskuteczne. W omawianych krajach przebadane dokumenty PP zakazują wznoszenia na wsi domów jednorodzinnych, mających służyć zamieszkaniu ludności miejskiej, pozbawionych infrastruktury lub powodujących nieracjonalne nakłady na jej zapewnienie [BauGB, 35.1-3; PPS 7, 1(iv), 9(ii), 10]. W Polsce natomiast, w majestacie teoretycznie obowiązującego prawa, możliwe jest wznoszenie zabudowy na działkach położonych na terenach o przeznaczeniu rolniczym, nie-

uzbrojonych, pozbawionych dojazdu utwardzoną drogą i w oddaleniu od zabudowy istniejącej (por. Izdebski *et al.* 2007).

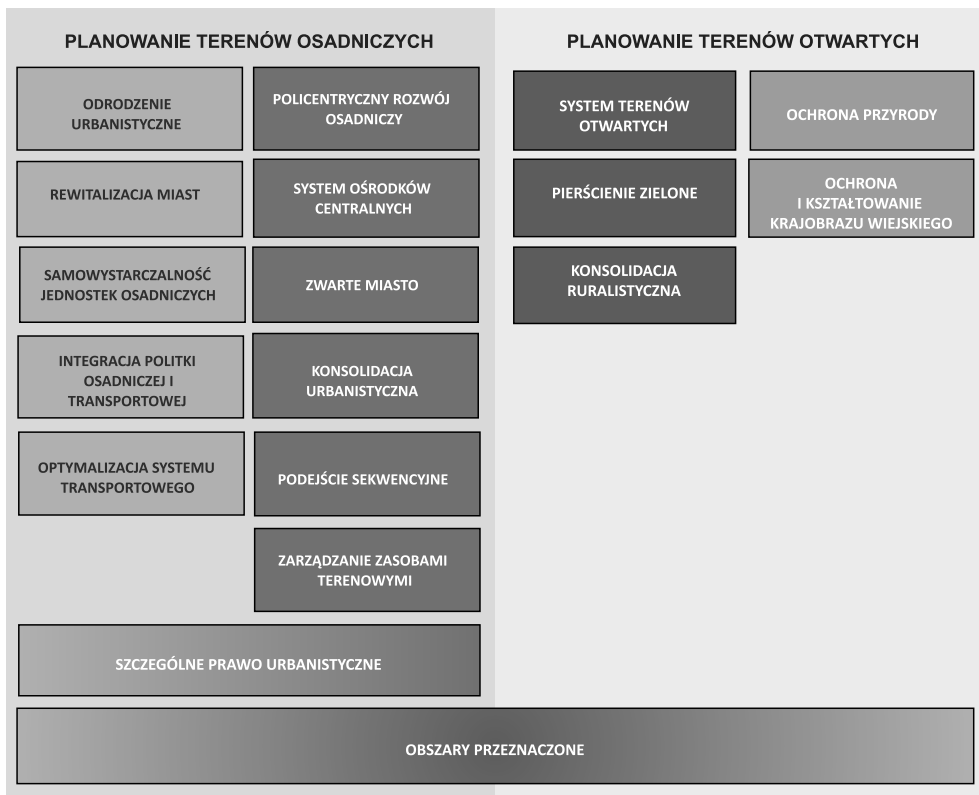
Ograniczenie ilości wyznaczanych przez samodzielne gminy terenów budowlanych nie jest możliwe bez zastosowania instrumentów planowania regionalnego. Jako instrument wdrożeniowy koncepcji *konsolidacji urbanistycznej i ruralistycznej*, a także, pośrednio lub bezpośrednio, pozostałych koncepcji kształtowania koncentracji osadnictwa, proponuje się tzw. *obszary przeznaczone*. Skonstruowany na wzór niemieckich *Vorranggebiete* instrument polega na wyznaczaniu w planach regionalnych obszarów przeznaczonych wyłącznie pod określone funkcje osadnicze i przyrodnicze [Scholich 2005b, s. 1261-1265]. Analogicznie jak w systemie niemieckim, wyznaczone na poziomie regionalnym obszary przeznaczone powinny być wiążące dla planowania gminnego.

Dla uzyskania skuteczności proponowanej polityki, oprócz omówionych wyżej koncepcji i instrumentów bezpośrednio odnoszących się to zagadnienia koncentracji osadnictwa, niezbędne jest opracowanie i wdrożenie koncepcji i instrumentów je flankujących. Z punktu widzenia polityki kształtowania koncentracji osadnictwa celem *koncepcji flankujących* jest uczynienie miejsc priorytetowej alokacji osadnictwa atrakcyjnymi miejscami do życia i inwestowania, natomiast wiejskich *obszarów konsolidacji ruralistycznej* pełnowartościowymi obszarami o charakterze naturalnym. Za tego rodzaju koncepcje proponuje się uznać:

- odrodzenie urbanistyczne [ang. *urban renaissance*] [Rogers 1999],
- rewitalizację miast [ang.: *urban regeneration*] [PPG 1995, 2, 1.5-6],
- samowystarczalność jednostek osadniczych [ang. *self-containment*] [PPS 1 2005, 27(ii), 27(viii), 36; PPS 3 2006, 10, 16, 36, 38; PPG 1995, 4, 15; PPS 6 2005, 1.5, 2.49],
- integrację polityki osadniczej i transportowej [niem. *Einheit von Siedlung und Verkehr*] [BauGB 2005, 1.6.9; LHRD 2006, s.15; ROG 2008, 2.2.3],
- optymalizację systemu transportowego pod kątem środków transportu zrównoważonego [ang. *reducing car use*] [PPS 1 2005, 13(ii), 27(iv), 27(vii); PPS 6 2005, 1.5, 2.49-50],
- ochronę przyrody [ang. *nature protection*, niem. *Naturschutz*] [PPG 2 1995, 1.6; PPS 7 2004, 1(iv); PPS 9 2005, 12; LHRD 2006, s. 9, 23; ROG 2008, 2.2.5-6],
- ochronę i kształtowanie krajobrazu wiejskiego [niem. *Landschaftspflege, Landschaftsplanung*] [BauGB 2005, 1a.3, 1.5, 1.6.5, 1.6.7; ROG 2008, 2.2.5].

4. Systematyzacja koncepcji i instrumentów polityki przestrzennej kształtowania koncentracji osadnictwa

Zaproponowane koncepcje i instrumenty PP można usystematyzować opierając się na znaczeniu koncentracji osadnictwa w gospodarce przestrzennej. Koncentracja osadnictwa w sposób bezpośredni determinuje kształt struktury osadniczej oraz struk-

Ryc. 1. Schemat blokowy proponowanej polityki przestrzennej kształtowania koncentracji osadnictwa

Źródło: Opracowanie własne.

tury terenów otwartych. Ponieważ te dwie dopełniające się struktury są wzajemnie powiązane, istotne dla ogólnie rozumianego zagadnienia są zarówno ustalenia PP odnoszące się do rozmieszczenia osadnictwa, jak i do rozmieszczenia terenów otwartych. Koncepcje i instrumenty odnoszące się bezpośrednio do kwestii kształtowania odległości między obiektami osadniczymi i przyrodniczymi zostały określone mianem *ustaleń kluczowych* dla zagadnienia (pola ciemne na ryc. 1). Pośredni wpływ koncentracji osadnictwa na strukturę przestrzenną polega na determinowaniu przez nią do pewnego stopnia rozmieszczenia różnorodnych funkcji osadniczych i przyrodniczych, systemu transportowego oraz jakości obiektów osadniczych i przyrodniczych. Koncepcje i instrumenty PP zaliczone do tej grupy zostały określone *ustaleniami flankującymi* dla zagadnienia kształtowania koncentracji osadnictwa (pola jasne na ryc. 1).

Ryc. 1 przedstawia systematyzację zaproponowanej polityki kształtowania koncentracji osadnictwa, opracowanej na podstawie angielskich i niemieckich koncepcji i instrumentów polityki przestrzennej.

Literatura

- Blotevogel H. H., 2002, *Fortentwicklung des Zentrale-Orte-Konzepts*. Verlag der ARL, Hannover.
- Bunzel A., 1992, *Begrenzung der Bodenversiegelung – Planungsziele und Instrumente*. Deutsches Institut für Urbanistik, Berlin.
- Chmielewski J. M., 2001, *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*. Oficyna Wydawnicza PW, Warszawa.
- Cullingworth B., Nadin V., 2006, *Town and Country Planning in the UK*. 14th ed. Routledge, London.
- Gilg A. W., 2005, *Planning in Britain. Understanding and Evaluating the Post-war System*. Sage Publications, London, Thousands Oaks, New Delhi.
- Greiving S., 2005, *Ergänzende Instrumente zur Bauleitplanung*. ARL, *Handwörterbuch der Raumordnung*. Verlag der ARL, Hannover.
- Haughton G., Counsell D., 2004, *Regions, Spatial Strategies and Sustainable Development*. Routledge, London.
- Izdebski H., Nelicki A., Zachariasz I., 2007, *Zagospodarowanie przestrzenne. Polskie prawo na tle standardów demokratycznego państwa prawnego*. Ernst&Young, Warszawa.
- Kostrubiec B., 1972, *Analiza zjawisk koncentracji w sieci osadniczej. Problemy metodyczne*. Prace Geograficzne IG PAN, nr 93.
- Kowalewski A., Mordasiewicz J., Osiatyński J., Regulski J., Stępień J., Śleszyński P., 2014, *Ekonomiczne straty i społeczne koszty niekontrolowanej urbanizacji w Polsce – wybrane fragmenty raportu*. „Samorząd Terytorialny”, 4.
- Lendzion J., 2004, *Znaczenie obszarów metropolitalnych i ich otoczenia oraz współczesnych procesów metropolizacyjnych w kształtowaniu polityki regionalnej Państwa*. Bałtycki Instytut Spraw Europejskich i Regionalnych, Gdynia.
- Lisowski A., Grochowski M., 2008, *Procesy suburbanizacji. Uwarunkowania, formy i konsekwencje*. MRR, Warszawa.
- Loehr R. P., Wiechmann T., 2005, *Flächenmanagement*. ARL, *Handwörterbuch der Raumordnung*. Verlag der ARL, Hannover.
- Lorens P., 2003, *Zrównoważony rozwój a gospodarka przestrzenna*, [w:] *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem. Agenda 21 w Polsce – 10 lat po Rio*, T. Borys (red.), Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok.
- Motzkus A. H., 2002, *Dezentrale Konzentration – Leitbild für eine Region der kurzen Wege?* “Bonner Geographische Abhandlungen”. Asgard-Verlag, Sankt Augustin.
- Rogers R., 1999, *Towards an Urban Renaissance: The Urban Task Force*. Taylor & Francis, London.
- Scholich D., 2005a, *Flächenhaushaltspolitik*. ARL, *Handwörterbuch der Raumordnung*. Verlag der ARL, Hannover.
- Scholich D., 2005b, *Vorranggebiet, Vorbehaltsgebiet, Eignungsgebiet*. ARL, *Handwörterbuch der Raumordnung*. Verlag der ARL, Hannover.
- Thiel F., 2004, *Städtebaurechtliche Instrumente zur Reduzierung des Flächenverbrauchs unter besonderer Berücksichtigung der Problematik des Stadtumbaus*. UFZ-Bericht Nr. 14, Leipzig.

- Zaborowski T., 2014, *Suburbanization in the Light of Sustainable Spatial Development Principles*, [w:] *Suburbanization Versus Peripheral Sustainability of Rural-Urban Areas Fringes*, M. Czerny, G. Hoyos Castillo (red.). Nova Science Publishers, New York.
- Zipser T., Sławski J., 1988, *Modele procesów urbanizacji. Teoria i jej wykorzystanie w praktyce*. Studia KPZK PAN, t. XCVII. PWE, Warszawa.

Dokumenty

- BauGB*, 2005, *Baugesetzbuch*, z 23 września 2004 (BGBl. I S. 2414), zm. 21 czerwca 2005.
- KPZK, 2005, *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* (aktualizacja KPZK z 17 listopada 2000).
- KPZK, 2012, *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*.
- LHRD, 2006, *Leitbilder und Handlungsstrategien für die Raumentwicklung in Deutschland*.
- ORA, 1993, *Raumordnungspolitischer Orientierungsrahmen*.
- PPG 2; 1995; *Planning Policy Guidance 2: Green belts*, zm. 2001 r.
- PPS 1, 2005, *Planning Policy Statement 1: Delivering Sustainable Development*.
- PPS 3, 2006, *Planning Policy Statement 3: Housing*.
- PPS 6, 2005, *Planning Policy Statement 6: Planning for Town Centres*.
- PPS 7, 2004, *Planning Policy Statement 7: Sustainable Development in Rural Areas*.
- PPS 9, 2005, *Planning Policy Statement 9: Biodiversity and Geological Conservation*.
- PPS 11, 2004, *Planning Policy Statement 11: Regional Spatial Strategies*.
- ROG, 2008, *Raumordnungsgesetz*, z 22 grudnia 2008 (BGBl. I S. 2986), zm. 31 lipca 2009.